

УДК 343.9.01

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

Тимчук О.Л., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Запорізький національний технічний університет

У статті досліджуються проблеми детермінації злочинності в українській кримінологічній науці. Розглянута дискусія щодо поняття, сутності та видів детермінант злочинності серед вітчизняних учених. Критично проаналізована домінуюча в українській кримінології соціально-психологічна теорія детермінації злочинності.

Ключові слова: кримінологія, методологія, злочинність, детермінація, причини, умови, теорія факторів, соціально-психологічна теорія.

В статье исследуются проблемы детерминации преступности в украинской криминологической науке. Рассмотрена дискуссия о понятии, сущности и видах детерминант преступности среди отечественных ученых. Критически проанализирована доминирующая в украинской криминологии социально-психологическая теория детерминации преступности.

Ключевые слова: криминология, методология, преступность, детерминация, причины, условия, теория факторов, социально-психологическая теория.

Timchuk A.L. SOME ASPECTS OF THE PROBLEM DETERMINATION CRIME IN MODERN UKRAINIAN CRIMINOLOGY

The article investigates the problem determination crime in Ukrainian criminological science. Considered discussion on the concept, nature and types of crime determinants of domestic scientists. Critically analyzed dominant in criminology Ukrainian socio-psychological theory of determination crime.

Key words: criminology, methodology, crime, determination, causes, conditions, factors theory, social psychological theory.

Постановка проблеми. Однією із ключових проблем кримінології як науки є детермінація злочинності. Питання криміногенної детермінації історично були і нині залишаються одними з найбільш складних у кримінології. Це стосується як пошуку причин існування злочинності загалом, так і детермінації окремих категорій злочинів. Дискусії з цього приводу стосуються цілої низки складних проблем, які виходять за межі кримінології і стосуються комплексу інших наук, насамперед філософії, соціології та психології. Пошук детермінант злочинності має як суто доктринальне значення для розвитку кримінологічної науки, так і вагоме практичне значення, даючи змогу суспільству і державі належним чином реагувати на ці детермінанти, нейтралізуючи або мінімізуючи їх негативний вплив. Знання детермінант злочинності сприяє ефективній протидії їй.

Ступінь розробленості проблеми. Питання детермінації злочинності аналізували чимало українських учених, таких як А. Закалюк, А. Зелінський, В. Дрьомін, О. Костенко, А. Бойко, Н. Чечель, І. Даньшин, Б. Головін та ін. Питанням причинності злочинності присвячена монографія та докторська дисертація С. Нежурбиди. Проте чимало аспектів проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, актуальною є систематизація теоретико-методологічних підходів до детермінації злочинності українських учених та окреслення змісту ключових дискусій щодо цих питань.

Метою статті є аналіз проблем детермінації злочинності в українській кримінології, окреслення змісту основних дискусій із цього

питання, а також систематизація наявних підходів до цієї проблематики серед вітчизняних науковців.

Виклад основного матеріалу. Соціальне пізнання, на відміну від природничо-наукового, значною мірою зумовлене не лише власне науковою логікою, але й низкою інших чинників, зокрема впливом соціокультурного середовища, інтересами певних соціальних сил, особистими уподобаннями вченого тощо. Слід наголосити і на тому, що суспільному знанню загалом властивий плюралізм конкуруючих парадигм та методологій. Тому не дивує той факт, що в українській кримінології (як і у світовій загалом) немає єдності у поглядах на детермінацію злочинності. Це пояснюється, окрім іншого, і тим фактом, що, як справедливо зазначає Я. Гілінський, «дуже складно (а частіше неможливо) виокремити причинно-наслідковий зв'язок з усієї сукупності взаємодій навіть у фізичних та біологічних системах, не кажучи вже про соціальні, тим більше коли сам об'єкт – такий як злочинність – не має природних кордонів у реальності, а є соціальним конструктом» [1, с. 156].

Під детермінізмом розуміють філософське вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ матеріального і духовного світу. Його центральними ядром є поняття причинності [2, с. 149]. Детермінанта – це такий фактор (явище, предмет матеріального або духовного світу), який визначає появу іншого фактору, що зветься наслідком. При цьому причинний зв'язок відрізняється своїм генетичним характером, тобто причина породжує наслі-

док. Умова – це явище, яке формує причину або створює можливість її дії. Цей зв'язок із наслідком є зумовлюючим. Характерною особливістю умов є те, що вони самі по собі не можуть перетворитися на нову дійсність (наслідок); вони лише роблять її можливою [3, с. 532; 3, с. 214–215].

Варто зазначити, що українські науковці у питаннях детермінації злочинності загалом знаходяться у руслі постулатів радянської кримінології, з якою національна генетично пов'язана; суттєва схожість існує і з поглядами російських кримінологів. У методологічному аспекті більшість українських кримінологів спираються на діалектичний матеріалізм, виокремлюючи причини та умови як детермінанти злочинності. По суті їх можна назвати «фактори злочинності», проте у радянській кримінології домінувало обережне ставлення до цього терміну, оскільки він пов'язувався із позитивістською «теорією факторів», яка урівнювала всі криміногенні чинники без розрізнення їх детермінаційного значення. Критичні оцінки «теорії факторів» містили також твердження про неможливість визначити питому вагу кожного фактора в загальній сукупності і переконанні, що в її межах змішуються головні і другорядні явища, причини і умови, закономірні та випадкові події [4, с. 209; 5, с. 15].

Загальноприйнятим у кримінології є постулат про те, що причинний зв'язок між криміногенними факторами та злочинністю має в основному статистичний характер, а зв'язок між причиною (сукупністю причин) і наслідком (злочинністю) є багатозначним та носить ймовірнісний характер. Також причинний зв'язок між суспільними явищами та злочинністю розглядається як інформаційний [6, с. 469; 7, с. 13]. Українські вчені в основному намагаються чітко розмежовувати причини та умови злочинності. На відміну від причин, які прямо породжують злочинність, під умовами переважно розуміють комплекс явищ, які самі по собі не можуть генерувати злочинність, але є обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню [8, с. 187–189]. В одному з підручників читаємо: «потрібно розрізнати причини злочинності (деструктивні явища, які її породжують) і умови злочинності (безпосередньо не породжують злочинність (наслідок), але слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню, тобто в певний спосіб впливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи чи не перешкоджаючи породженню злочинності)» [9, с. 24]. Проте за відсутності чітких критеріїв розмежування цих детермінант різні фактори доволіно відносяться різними кримінологами до причин або до умов злочинності, а тому навряд чи поняття «причини та умови» доцільно використовувати на рівні аналізу злочинності загалом.

Поширеним є розподіл криміногенних детермінант на причини злочинності як соціального явища загалом, причини окремих груп злочинів, причини конкретного злочину та умови, які сприяють вчиненню злочинів [10, с. 48; 11, с. 164]. В українській кримінології, слідом за радянською, йдеться про те, що рівнями аналізу злочинності є суспільство

(макрорівень), соціальна група (мікрорівень) та індивід (індивідуальний рівень). Відповідно і наукове пояснення поділяється на філософський, соціологічний і психологічний рівні [12, с. 109]. З іншого боку, наприклад, А. Зелінський вважає такий поширений розподіл причин нелогічним, оскільки це різні за обсягом поняття [13, с. 44].

В українській кримінології переважно виділяють, окрім причин та умов, ще й інші детермінанти злочинності. Так, А. Закалюк окремо виділяє кореляти злочинності та детермінанти іншого (не кореляційного) зв'язку, включаючи функціональну залежність [8, с. 185–192]. А. Зелінський пропонує у кримінологічних дослідженнях використовувати чотири види зв'язків: генетичний (причинний), зв'язок станів, розвитку та взаємодії [13, с. 34–35]. Інші українські кримінологи виділяють причинний, зумовлюючий та функціональний зв'язки [14, с. 63]. С. Денисов всі детермінанти злочинності (щодо кримінально активної частини молоді) поділяє на факторні, каузальні і фонові (корелятивні) [15, с. 17].

В українській кримінології переважає так званий соціально-психологічна теорія, згідно з якою безпосередньою причиною злочинності є деформована суспільна психологія. Наприклад, на думку А. Закалюка, саме у сфері побутової психології людей (так звана індивідуалістична психологія) знаходяться безпосередні причини злочинності як соціального явища, а отже, причини існування та зміст особливостей цієї психології прямо не спричиняють злочинності і тому можуть розглядатися лише як її умови [8, с. 224]. І. Даньшин також першопричиною злочинності називає суспільно-психологічні фактори [10, с. 52]. Майже аналогічні міркування із цієї проблемі Б. Головкина, який вважає, що умовний причинний ланцюг виникнення та розвитку злочинності виглядає так: негативні явища суспільного буття – деформована суспільна свідомість – злочинні форми діяльності. Цей вчений наголошує на тому, що найбільшчою ланкою, яка безпосередньо спричиняє злочинну діяльність, є суспільна свідомість, причому остання відрізняється антисуспільним змістом та перебуває у криміногенному стані [7, с. 13]. По суті це парафраз поглядів низки радянських кримінологів (зокрема, О. Сахарова, М. Стручкова та Н. Кузнецової) про те, що злочинність є проявом індивідуалістичної психології окремих осіб або їх груп, які протиставляють свої особисті потреби інтересам всього суспільства [4, с. 222–226; 16, с. 10–14; 17, с. 46]. У радянській кримінології також наголошувалося на тому, що «соціально-психологічні причини злочинності виявляються у зв'язку із об'єктивними економічними, культурними, ідеологічними та іншими соціальними умовами життя суспільства» [17, с. 43]. Погляди Н. Кузнецової поділяв також відомий український кримінолог А. Зелінський, критикуючи опонентів за вульгарний соціологізм та недооцінку суб'єктивних факторів (вад людської психології) [13, с. 37]. Деякі вчені характеризують погляди А. Зелінського як біопсихологічний напрямок в українській кримінології [14, с. 71].

Суттєві вади соціально-психологічного підходу полягають у тому, що, по-перше, він надміру психологізує причини злочинності, а, по-друге, змішує детермінанти окремого злочину із детермінацією злочинності як соціального явища. Останнє взагалі поширене серед українських учених [18; 19]. При цьому соціально-економічні фактори розглядаються критиками не як умови, а як більш глибокі причини злочинності «другого порядку» [20, с. 44–52]. В. Бачинін підкреслює що визнання безпосередніми причинами злочинності лише психологічних явищ (суспільна психологія) є значним спрощенням реальних процесів детермінації злочинності, оскільки штучно виключає з розгляду весь спектр елементів культури та суспільства, що якраз і визначають зміст і особливості психології людей [21, с. 155].

Соціально-психологічний підхід, незважаючи на його кримінологічну «популярність», видається одностороннім та обмеженим, оскільки, з одного боку, не пояснює причини і масштаби деформації суспільної психології у різні історичні періоди та в різних державах, ігноруючи непсихологічну соціальну реальність, а з іншого – є певною тривіальністю, оскільки всі соціальні явища детермінують поведінку людей кризою призьму суспільної психології. У цьому аспекті пошуки однієї або декількох конкретних причин злочинності видаються взагалі марними. На цю обставину звертають увагу чимало кримінологів. Так, Я. Гілінський, аналізуючи радикальні відмінності між окремими видами злочинів та штучність самої злочинності як соціального конструкту, слушно зазначає, що «не може бути спільної причини настільки різнорідних і якісно не визначених, що не мають природних кордонів, явищ» [1, с. 156]. А. Долгова пише про те, що не існує якоїсь загальної, основної причини, яка би вичерпно пояснювала походження злочинності. Ця вчена також заперечує можливість створення універсального «каталогу причин» злочинності [22, с. 234]. З огляду на той факт, що кожна причина породжує декілька наслідків, а кожен наслідок є результатом дії декількох причин (і умов), безперспективним є пошук якогось вичерпного переліку причин злочинності [23, с. 62–65]. В українській кримінології В. Дрьомін слушно наголошує на тому, що злочинність є одним із проявів людської активності та знаходиться у закономірних зв'язках з іншими видами діяльності людини. Окрім цього, злочинність здійснює зворотний вплив на суспільство, оскільки глибоко імплементавана в соціальну тканину суспільства (із цим пов'язаний феномен самодетермінації злочинності). Саме тому цей вчений не пише про якісь специфічні «причини» існування злочинності, аналізуючи натомість соціальну аномію як фактор інституціоналізації злочинності у нашій державі [24, с. 62–65]. Нами також зверталася увага на можливостях теорії аномії для пояснення сучасного стану злочинності в Україні [25, с. 224].

За змістом та за специфікою механізму впливу на злочинність криміногенні детермінанти зазвичай поділяють на економічні, політичні, соціальні, суспільно-психологічні, управлінські, правові та інші. І. Даньшин,

проявляючи певну непослідовність, вважає, що розподіл цих чинників за детермінаційним значенням полягає в тому, що економічні, соціальні та суспільно-психологічні фактори є саме причинами злочинності, тоді як суспільно-управлінські та правові фактори є лише її умовами [10, с. 50–51]. А. Закалюк підкреслює, що причинний комплекс злочинності не обмежується безпосередньою ланкою причинності, а містить фактори, які формують ці негативні елементи суспільної свідомості. Водночас ці чинники (економічні, соціальні, політичні, культурні тощо) безпосередньо не породжують злочинність, а є умовами, які сприяють її існуванню. Всі ці обставини вчений називає соціальними передумовами злочинності [8, с. 116–118]. Про обмеженість такого методологічного підходу вже йшлося.

Не існує єдиного підходу до класифікації теорій (концепцій) детермінації злочинності. Так, А. Долгова виділяє чотири підходи: кондиціоналістський (на ньому ґрунтується факторний аналіз); традиційний (причина злочинності – зовнішній вплив); традиційно-діалектичний (він домінував в радянській кримінології) та інтеракціоністський, який розглядає причини злочинності як результат взаємодії середовища та людей (його поділяє і сама вчена) [22, с. 252–268]. Український вчений А. Бойко наявні кримінологічні концепції детермінації злочинності зводить до семи основних підходів. Критерієм такого поділу він вважає розуміння змісту та ролі причини в структурі детермінації злочинності. До найбільш поширених підходів до детермінації злочинності він відносить: факторний, який поділяється на багатофакторний і однофакторний (П. Гришаєв, О. Яковлев), соціально-психологічний (Н. Кузнецова, М. Стручков), соціальних суперечностей (Я. Гілінський, В. Кудрявцев, Л. Кондратюк, В. Номоконов), комбінований (поєднує концептуальні положення декількох підходів, зокрема, багатофакторного, соціальних суперечностей і частково – соціально-психологічного (І. Даньшин), інтеракціоністський (підхід до причинності з погляду взаємодії (А. Долгова); теорія універсального натуралізму (О. Костенко), комплексний (передбачає аналіз усього детермінуючого комплексу різних ланок і на різних рівнях детермінації проявів злочинної активності (А. Закалюк) [27, с. 17–18]. Проте така класифікація виглядає штучною і довільною, оскільки в ній фактично відсутній єдиний критерій, чимало концепцій можна поєднати в одну групу або вони не носять взаємовиключного характеру; до того ж вона не враховує чимало теорій (концепцій) детермінації злочинності західних кримінологів.

У своєму дисертаційному дослідженні С. Нежурбіда дотримується традиційного підходу, розрізняючи детермінацію та причинність, яка є її різновидом, що має генетичний характер. До механізму детермінації злочинності він відносить також умови (корелянти) [26, с. 20]. Цей вчений пропонує власну класифікацію кримінологічних теорій детермінації злочинності, проте він намагається не виправданно редукувати концепції макрорівня і відповідні соціальні детермінанти до мікрорів-

ня (рівень окремого індивіда), з чим принципово не можна погодитись [19, с. 456–483].

В українській кримінології певною альтернативою соціально-психологічній теорії є концепція так званого соціального натуралізму відомого вченого О. Костенка. Спираючись на таку методологію, він намагається вирішити всі ключові проблеми кримінології за допомогою використання положень про узгодження юридичних норм із законами природи. На думку цього вченого, «у сучасній вітчизняній кримінології найбільшого поширення набув так званий еклектичний позитивізм, що має вигляд «теорії факторів», яка не розрізняє причини злочинності й умови, що їй сприяють» [28, с. 192–193], не пояснюючи, однак, свою думку, а тому незрозуміло, чому різні погляди і концепції українських вчених він вважає проявом саме позитивізму і теорією факторів. Власні міркування О. Костенка видаються малообґрунтованими і практично неприйнятними [29, с. 189–190]. Окрім того, проблема детермінації злочинності в концепції соціального натуралізму по суті не вирішується, а цей вчений прямо отожднює її з детермінацією окремого злочину: «все, що приводить до утворення у людини комплексу сваволі та ілюзій, слід визначати як причини злочинності, а все, що сприяє прояву цього комплексу, який вже утворився у людини, у вигляді вчинення злочину, – це умови злочинності» [28, с. 203–204].

Висновки. Проблема детермінації злочинності є однією із найбільш складних в кримінологічній науці. Єдиного загальноприйнятого пояснення сутності детермінації злочинності немає. Більшість ідей українських вчених щодо цієї проблематики успадковані з радянської кримінології та спираються на постулати діалектичного матеріалізму, який вони намагаються прямо використати в кримінологічній царині. Загальноприйнятим є положення про те, що каузальність в кримінологічній сфері має статистичний, ймовірнісний та інформаційний характер. Найчастіше в аналізі кримінологічної детермінації використовують три види зв'язків – причинний, зумовлюючий та функціональний.

Сумнівним є поширений розподіл криміногенних детермінант на причини і умови, оскільки він є умоглядним і не має практичного значення. В українській кримінології криміногенні детермінанти зазвичай розділяють на причини злочинності як соціального явища загалом, причини окремих груп злочинів, причини конкретного злочину та умови, які сприяють вчиненню злочинів. Проте пошуки однієї єдиної або декількох конкретних причин існування злочинності видаються марними.

В українській кримінології домінує соціально-психологічна теорія, згідно з якою безпосередньою причиною злочинності є деформована суспільна психологія. Ця теорія має суттєві методологічні та концептуальні недоліки, а її евристичні можливості доволі обмежені. Альтернативою цій теорії є концепція соціального натуралізму О. Костенка, яка ґрунтується на сумнівній методологічній базі, а також змішує детермінанти злочинності та причини окремого злочину. Перспективними

видаються міркування В. Дрьоміна про соціальну аномію як важливу детермінанту відтворення та інституціоналізації злочинності в сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гишинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций / Я.И. Гишинский. – СПб.: Питер, 2009. – 504 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев и др. – М.: Совет. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / Состав. и общ. ред. И.Т. Касавин. – М.: «Канон+», 2009. – 1248 с.
4. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник; под ред.: И.И. Карпеца, Б.В. Коробейникова, В.Н. Кудрявцева. – М.: Юрид. лит., 1985. – 416 с.
5. Герцензон А.А. Введение в советскую криминологию / А.А. Герцензон. – М.: Юрид. лит., 1965. – 227 с.
6. Луцев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учебник для магистров. В 2 т. Т. I. Общая часть / В.В. Луцев. – М.: Изд-во Юрайт, 2012. – 1003 с.
7. Головкин Б.М. Причинність у системі детермінації злочинності / Б.М. Головкин // Теорія і практика правознавства. – Вип. 1 (5) / 2014. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbiirnik/1.2014/11.pdf
8. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
9. Криминологія. Навчально-методичний посібник / В.М. Дрьомін та ін. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2015. – 144 с.
10. Курс лекцій по криминології / Под ред. проф. Данишина І.Н. и проф. Голины В.В. – Х.: Одиссей, 2006. – 280 с.
11. Курс криминології. Загальна частина: підручник: у 2-х кн. / О.М. Джуца, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О.М. Джуци. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1. – 352 с.
12. Курило В.І., Михайлов О.С., Яра О.С. Криминологія: Загальна частина. Курс лекцій. – Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.
13. Зелинский А.Ф. Криминология. – Харьков: Рубикон, 2000. – 240 с.
14. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминология: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
15. Денисов С.Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / С.Ф. Денисов. – Запоріжжя, 2011. – 36 с.
16. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н.Ф. Кузнецова; под. ред. В.Н. Кудрявцева. – М.: МГУ, 1984. – 208 с.
17. Криминология. Исправительно-трудовое право. История юридической науки / Отв. ред.: Кудрявцев В.Н. – М.: Наука, 1977. – 192 с.
18. Чечель Н.О. Поняття причинності в кримінології: деякі аспекти / Н.О. Чечель // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 963–966. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP>
19. Нежурбіда С.І. Криминологічне вчення про причинність злочинності: Дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.08 / С.І. Нежурбіда. – К., 2015. – 696 с. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/files/disert/2015/9/nejurbida_disert/index.html
20. Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества / В.Н. Кудрявцев. – М.: Гардарики, 2002. – 238 с.
21. Бачинин В.А. Методологические проблемы каузально-детерминационного анализа правовых реалий / В.А. Бачинин // Известия ВУЗов. Правоведение. – 2007. – № 3(4). – С. 149–158.
22. Криминология. Учебник для вузов / Отв. ред. А.И. Долгова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2005. – 912 с.
23. Воронин Ю.А. Введение в криминологию. Курс лекцій / Ю.А. Воронин. – Екатеринбург: УРАГС, 2005. – 240 с.
24. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В.М. Дрьомін; ОНЮА. – Одеса, 2010. – 40 с.
25. Тимчук О.Л. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація / О.Л. Тимчук // Вісник ЗНУ. Юридичні науки. – 2012. – № 2. (Частина 1). – С. 223–231.

26. Нежурбіда С.І. Кримінологічне вчення про причинність злочинності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / С.І. Нежурбіда. – К., 2015. – 34 с.

27. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія / А.М. Бойко. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 380 с.

28. Костенко О.М. Модернізація доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму / О.М. Костенко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – С. 190–208.

29. Тимчук О.Л. Філософські засади сучасної кримінології: методологічні аспекти / О.Л. Тимчук // Вісник Південного регіонального центру Національної Академії правових наук України. – 2016. – № 7. – С. 185–194.

УДК 343.9(447)

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ В ОРГАНАХ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ

Христич І.О., к. е. н., доцент
кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду стану статистичного обліку в органах досудового слідства в Україні на сучасному етапі. Звернуто увагу на незадовільний стан обліково-статистичної роботи щодо внесення інформації про вчинені кримінальні правопорушення (злочини). Запропоновано основні напрями вдосконалення статистичного обліку в органах досудового слідства.

Ключові слова: органи досудового слідства, обліково-статистична робота, обліковані кримінальні правопорушення, зареєстровані кримінальні правопорушення, невнесення даних до ЄРДР.

Статья посвящена рассмотрению состояния статистического учета в органах досудебного следствия в Украине на современном этапе. Обращено внимание на неудовлетворительное состояние учетно-статистической работы относительно внесения информации о совершенных преступлениях. Предложены основные направления усовершенствования статистического учета в органах досудебного следствия.

Ключевые слова: органы досудебного следствия, учетно-статистическая работа, учтенные преступления, зарегистрированные преступления, невнесение данных в ЕРДР.

Khristich I.O. PROBLEMS OF PERFECTION OF STATISTICAL ACCOUNT IN ORGANS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN UKRAINE

The article is devoted to consideration of the state of statistical account in the organs of pre-trial investigation in Ukraine on the modern stage. Displace attention on the unsatisfactory state of registration-statistical work in relation to bringing of information about committed criminal offences (crimes). Basic directions of perfection of statistical account in the organs of pre-trial investigation are offered.

Key words: organs of pre-trial investigation, registration-statistical work, accounted criminal offences, registered criminal offences, upbringing of data to Single Register of pre-trial investigation.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку країни передбачає необхідність підвищення рівня протидії злочинності, що неможливо без удосконалення системи статистичного обліку і звітності. Інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності передбачає інформування про стан, динаміку і структуру злочинів, критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів, збір необхідної та достатньої інформації для прийняття відповідних управлінських рішень щодо запобігання злочинності.

Криміногенна ситуація в Україні за роки незалежності характеризується стабільною тенденцією до збільшення кількості зареєстрованих злочинів. Однак ця тенденція була нерівномірною – в окремі роки відбувалося зменшення рівня злочинності. На жаль, більшість учених тривалий час підкреслюють, що офіційна кримінально-правова статистика, яка існує в нашій країні, не забезпечує достовірної картини. Вчені вважали, що введення в дію 20 листопада 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу істотно покращить ситуацію з інформативним за-

безпеченням щодо стану злочинності у країні. Одночасно з ним було введено Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР). Чинним Кримінальним процесуальним кодексом було введено поняття «кримінальне правопорушення», яке може бути двох видів – злочин і кримінальний проступок. На жаль, до цих пір ще не прийнято Закон України про кримінальні проступки. Тому для характеристики рівня злочинності зараз у звітах Генеральної прокуратури України використовується поняття «обліковано кримінальних правопорушень», яке істотно відрізняється від поняття «зареєстровано кримінальних правопорушень», хоча перед введенням у дію чинного Кримінального процесуального кодексу передбачалося, що всі заяви громадян повинні вноситися до ЄРДР. Так, за 2016 р. було зареєстровано 1 124 401 кримінальне правопорушення (на 2,8% більше, ніж у 2015 р.); обліковано – 592 604 (на 4,9% більше, ніж у 2015 р.) [1, с. 1].

Ступінь розробленості проблеми. Багатоаспектні проблеми вдосконалення статистичного обліку розглядалися у низці наукових